

УДК 378.4[477.46-21][091]УДПУ[045]

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-5\(11\)-549-564](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-5(11)-549-564)

Джагунова Олена Ігорівна кандидат історичних наук, викладач кафедри історії України, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, 20301, тел.: (096) 918-23-68, <https://orcid.org/0000-0003-2129-9761>

Скус Ольга Володирична кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Революції Гідності, 20/56, м. Умань, 20301, тел.: (097) 270-59-23, <https://orcid.org/0000-0001-5063-451X>

ЕВОЛЮЦІЯ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ НА УМАНЩИНІ: ВІД ІНСТИТУТУ ДО УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація. У статті проаналізовано формування та розвиток вищої педагогічної освіти на Уманщині – становлення і еволюцію Уманського педагогічного університету, зокрема, у громадсько-політичному, культурно-освітньому і науковому житті Радянської України та їх становище у період формування, реалізації і модернізації державної освітньої політики незалежної України.

На основі архівних і опублікованих джерел та матеріалах періодичної преси висвітлено основні віхи та етапи становлення вищої педагогічної освіти на Уманщині. Показано місце Уманського педагогічного інституту у мережі педагогічних закладів вищої освіти УРСР та окреслено його еволюцію у період реформування вищої освіти у добу незалежності.

Зазначено, що Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини сформувався з Уманського інституту соціального виховання заснованого Постановою Народного Комісаріату освіти УСРР від 11 серпня 1930 р. «Про реорганізацію мережі й системи педагогічної освіти». Підготовку педагогів здійснювали за такими напрямками: історико-економічний, філологічний, агро-біологічний, техно-математичний. Уманський заклад вищої освіти пройшов складний шлях еволюції від чотирьох факультетів у 1930 р. до одинадцяти факультетів та одного навчально-наукового інституту сьогодні. Уперше висвітлено становлення та розвиток закладу вищої педагогічної освіти на Уманщині – Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини в системі вищої освіти в Україні.

Вища педагогічна освіта та Уманщині втілена у створенні Уманського інституту соціального виховання еволюціонувала у Педагогічний університет з майже столітнім освітнім, науковим та педагогічним досвідом. Науковці, викладачі та випускники закладу освіти зробили значний внесок в історію освіти та науки України.

Уманський педагогічний університет імені Павла Тичини перетворився на провідний заклад вищої освіти європейського рівня на Черкащині, який забезпечує ринок праці висококваліфікованими та конкурентоздатними фахівцями за широким спектром педагогічних, гуманітарних, інженерно-технологічних та економічних спеціальностей.

Ключові слова: вища педагогічна освіта, заклад вищої освіти, інститут соціального виховання, учительський інститут, педагогічний інститут, Уманський педагогічний університет.

Dzhahunova Olena Ihorivna Doctor of Philosophy (History), lecturer of Ukraine's History Chair, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Sadova St., 28, Uman, 20301, tel.: (096) 918-23-68, <https://orcid.org/0000-0003-2129-9761>

Skus Olha Volodyrivna Doctor of Philosophy (History), Associate Professor, Ukraine's History Chair, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Revoliutsii Hidnosti St., 20/56, Uman, 20301, tel.: (097) 270-59-23, <https://orcid.org/0000-0001-5063-451X>

THE EVOLUTION OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION IN UMAN REGION: FROM INSTITUTE TO UNIVERSITY

Abstract. The article deals with the analysis of the formation and development of higher pedagogical education in Uman region, the establishment and evolution of Uman pedagogical university in particular in sociopolitical, cultural and educational, scientific life of Soviet Ukraine and their state in the period of formation, realization and modernization of state educational policy of independent Ukraine.

Highlight the main milestones and stages of the formation of higher pedagogical education in Uman region on the basis of archival, published sources and the materials of periodical press. The place of Uman pedagogical institute in the network of pedagogical institutions of higher education of the Ukrainian SSR and its evolution at the stage of reformation of higher education in the period of independence have been considered.

It has been pointed out that Pavlo Tychyna Uman state pedagogical university was formed from Uman institute of social education, founded in accordance with the

Resolution of People's Commissariat of Education of the Ukrainian SSR dated August 11, 1930 "On the reorganization of the network and system of pedagogical education". There were the following teacher training directions: historical and economical, philological, agro-biological, technological and mathematical. Uman institution of higher education has gone through a difficult path of evolution – from four faculties in 1930 to eleven ones and the educational, scientific institute nowadays. For the first time the formation and development of the institution of higher pedagogical education in Uman region – Pavlo Tychna Uman state pedagogical university in the system of higher education in Ukraine have been under analysis.

Higher pedagogical education in Uman region is realized in the creation of Uman institute of social education and evolved into the Pedagogical university with almost a century of educational, scientific and pedagogical experience. Scientists, lecturers and graduates of the educational institution made a significant contribution to the history of education and science of Ukraine.

Pavlo Tychna Uman pedagogical university turned into a leading institution of higher education of European level in Cherkasy region providing the labor market with highly qualified and competitive specialists in a wide range of pedagogical, humanitarian, engineering and technological, economic specialities.

Keywords: higher pedagogical education, institution of higher education, institute of social education, teacher's institute, pedagogical institute, Uman pedagogical university.

Постановка проблеми. Питання вивчення історії освіти, її значення, ролі та місця в житті суспільства постійно знаходиться в центрі уваги багатьох учених. Заслуговує уваги й історія окремих навчальних закладів, особливо педагогічних. Саме вони забезпечували професійну підготовку учителів, тобто безпосередньо впливали на розвиток суспільства. Одним із пріоритетних напрямів сучасної історичної науки є також дослідження наукової та освітньої діяльності попередніх поколінь науковців, які зробили вагомий внесок у розвиток освіти, науки та культури України, формували традиції українського наукового та освітянського простору.

Важливе значення для вирішення цієї проблеми має ретроспективний аналіз історико-освітньої спадщини України, зокрема періоду другої половини ХХ століття, коли здійснювався інтенсивний пошук шляхів формування нової системи підготовки педагогічних кадрів, здатної забезпечити радянську школу кваліфікованими фахівцями.

Для кращого розуміння специфіки подальшого реформування освіти в Україні важливе необхідним буде аналіз попередніх освітніх реформ, що дасть змогу з'ясувати причини необхідності таких змін, досягнення і прорахунки,

позитивні й негативні явища, реальні результати реформ, усвідомити роль старих освітянських традицій та нових європейських для визначення основних змін, яких потребує вища педагогічна освіта на сучасному етапі.

У цьому контексті актуальною стала потреба врахувань регіонального компоненту. Адже внесок українських регіонів у духовну та освітню спадщину України надзвичайно великий. Зокрема, уваги заслуговує й історія становлення вищої педагогічної школи на Уманщині, що має вже майже столітню історію. Основа її це – історія Уманського педагогічного університету. Вивчення його становлення важливе не лише тому, що інститут був одним з багатьох закладів системи вищої педагогічної освіти УРСР та незалежної України, а й тому, що його функціонування варто розглядати ще й через призму спадковості традицій, що зародилися в Інституті соціального виховання і були продовжені в Учительському інституті, а згодом у Педагогічному університеті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На початку XXI ст. історична наука України, як і гуманітарне знання в цілому, переживає глибоку внутрішню трансформацію, що виявляється і на поверхні академічного життя – у зміні поколінь, інтелектуальних орієнтацій та дослідницьких парадигм, самої мови історії. Історія освіти, як частина освітологічного і загальноісторичного знання, за останні десятиліття зазнала істотних змін. Це розширення її предметного поля та виокремлення в ньому змістових рівнів (історія теорії і практики освіти, соціокультурний простір системи освіти, історія управління галуззю освіти, історія освітніх інституцій, історія навчальних закладів, історія вчительства, історія студентства, історія учнівства). Серед дослідників історії освіти у регіональному або локальному вимірах варто згадати Завальнюк О.М., Кралуку П.М., Міщанин В.В., Дударчук Л. та ін. [1; 2].

Серед науковців, які досліджують історію Уманщини, а також окремі аспекти історії освіти на Уманщині Кузнець Т.В. [3], Кривошея І.І. [4], Скус О.В. [5; 6] Опацький І.Ю., Священко З.В та ін. Історія вищої педагогічної освіти на Уманщині загалом та історії Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, зокрема, знайшли своє відображення у дослідженнях Джагунової О.І. [7; 8].

Окремі віхи розвитку вищої педагогічної освіти досліджуваного регіону висвітлено у праці Інститут педагогіки НАПН України за загальною редакцією Кременя В.Г. [9] та ін.

Серед архівних джерел – документи таких архівів: Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) [10-13], Державного архіву Черкаської області, архіву Уманського

краєзнавчого музею, архіву Музею Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини [14;15] та ін.

Мета статті. На основі архівних і опублікованих джерел та матеріалах періодичної преси висвітлити основні віхи та етапи становлення вищої педагогічної освіти на Уманщині.

Виклад основного матеріалу. Освіта в м. Умані бере початок у XVIII ст., коли в 1766 р. при Базилянському уніатському монастирі було відкрито училище – форпост високої освіти в Східній Європі. Унікальність Базилянського училища в тому, що хоч він і був задуманий як заклад «окатоличення» в українському регіоні, але завдяки викладацькому рівню, добре налагодженій системі виховання тут склалась дійсно творча атмосфера [4, с. 203].

У кінці XIX – на початку XX ст. кількість навчальних закладів в Умані зростає, що прискорило вже на початку XX ст. професійну освіту. На Уманщині, як і по всій території України, з'являються ремісничі, нижчі промислові, комерційні, технічні, сільськогосподарські та інші училища, та учительські семінарії. Так, у серпні 1906 р. було затверджено «Устав частного мужского коммерческого училища С.Н. Браиловского в г. Умани», а в 1912 р. училище стало комерційним училищем товариства викладачів. Дружина С.Н. Браіловського відкрила жіноче комерційне училище [3, с. 24].

4 листопада 1908 р. було відкрите чотирьохкласне міське училище, що є одним із найстаріших у системі педагогічних навчальних закладів України, а в 1909 р. для підготовки вчителів початкових шкіл – двохрічні педагогічні курси. У 1913 р. чоловіче і жіноче двохкласні міські училища були реорганізовані в чотирьохкласні вищі навчальні училища, і було відкрито середнє будівельнотехнічне училище, започатковане цивільним інженером С. А. Де-Вітт [3, с. 25].

На 1914 р. в Умані було вже три гімназії, п'ять середніх училищ. На двохрічних педагогічних курсах, що готували вчителів для сільських початкових шкіл, навчалось 35 юнаків [3, с. 25].

У 1923 р. педагогічні курси реорганізовано у вищі трирічні педагогічні курси, а у 1925 р. – в педагогічний технікум, основним завданням якого залишалася підготовка вчителів початкової школи. У 1930 р. у технікумі відкрито відділення підготовки вихователів для дитячих садків та дитячих будинків [9, с. 263].

В Умані заклад вищої освіти педагогічного спрямування було відкрито лише у 1930 р., коли постановою Народного Комісаріату освіти УСРР від 11 серпня 1930 р. «Про реорганізацію мережі й системи педагогічної освіти» в Умані було вирішено створити Інститут соціального виховання [14, арк. 1].

25 січня 1930 р. партійні організації Уманщини разом з педагогічним технікумом порушили клопотання перед Наркомом УРСР про реорганізацію закладу в Інститут народної освіти. Потреба створення в м. Умані педагогічного інституту була обґрунтована тим, що Уманська округа на той час займала чималу частину загальної території України та стояла на шостому місці за кількістю населення. Потреба в інституті не обмежувалася адміністративними кордонами Уманщини. Умань розташована на стику чотирьох густо населених областей України, що створює особливу зручність студентам. Наведені міркування підтвердили цілковиту доцільність у відкритті в Умані Інституту соціального виховання, що і було зроблено. Він мав у своєму складі 4 факультети: техніко-математичний, мовно-літературний, агро-біологічний та історико-економічний.

У 1932 р. було прийняте нове положення про педінститути, у складі яких були створені денні і вечірні відділення, а також заочно-курсіві сектори [16, с. 22].

Запровадження обов'язкового початкового навчання вимагало значної кількості вчителів. Вирішуючи цю проблему, Наркомос УСРР вдався до низки заходів. Крім уведення заочної форми при інститутах народної освіти та педтехнікумах, була прийнята постанова від 6 квітня 1930 р. «Про екстернат та курс вишів» для осіб, які мали відповідні знання і працювали за фахом не менше 5 років. У 1933 р. відбувається наступна реорганізація – частина інститутів соціального виховання і професійної освіти трансформується в педагогічні інститути з чотирирічним терміном навчання.

У зв'язку з цим у 1933 р. Гуманський інститут соціального виховання реорганізовано в Уманський педагогічний інститут. Тобто, якщо інститути соціального виховання, з трирічним терміном навчання, готували вчителів для семирічної школи, то педагогічні інститути з чотирирічним терміном навчання готували вчителів для середньої школи. В Уманському педагогічному інституті функціонувало 4 факультети – історичний, математичний, мовно-літературний та біологічний.

Завдяки уніфікації системи вищої педагогічної освіти, реорганізації мережі навчальних закладів значно зросли кількість інститутів і контингент студентів у них. За роки першої (1928–1932 рр.) та другої (1933–1937 рр) п'ятирічок було підготовлено 66190 працівників освіти. Незважаючи на це, в республіці не вистачало педагогічних кадрів. Так, у 1932–1933 рр. навчальному році у школах України не вистачало 22460 учителів початкових класів і 25100 – для семирічок і середніх шкіл. Тому, згідно з постановою ЦК ВКП(б) від 5 травня 1935 р. «Про підготовку педагогічних кадрів, систему педагогічної освіти та мережу педагогічних установ», було встановлено два типи навчальних закладів: чотирирічні педагогічні інститути для підготовки

вчителів середньої школи та дворічні учительські інститути – для підготовки учителів неповної середньої школи. Посилюється підготовка вчителів через заочну і вечірню форми навчання [17, с. 63]. Так, Уманський педагогічний інститут відповідно до цієї постанови реорганізовується в Уманський державний учительський інститут із дворічним терміном навчання, двома факультетами (фізико-математичним та природничо-географічним) з денною та заочною формою навчання і вечірнім відділенням для підготовки вчителів мови та літератури.

Посилюється підготовка вчителів через заочну і вечірню форми навчання. Зокрема, при реорганізовану в учительський Уманському інституті розпочало свою діяльність вечірнє відділення для підготовки вчителів мови та літератури.

У радянській історіографії та й довго в часи незалежної України вважалося, що інститут припинив своє існування відразу після захоплення міста німецькими військами і була лише «невдала спроба відновити діяльність інституту» [15, арк. 32]. Проте останні дослідження історії університету підтверджують існування інституту при німецькому окупаційному режимові до 1942 р. [18, с. 4.], поки що не віднайдено жодної інформації про діяльність Уманського учительського інституту аж до 1944 р., коли з міста було вигнано німецькі війська і радянська влада взялася за відбудову.

Незважаючи на складну повоєнну ситуацію, Наркомат освіти УРСР відновив діяльність системи вищої педагогічної освіти в країні. Згідно з наказом наркома освіти П.Г. Тичини відновили свою роботу Чернівецький державний університет та учительський інститут, Вінницький педагогічний інститут, Кременчуцький учительський інститут, Уманський державний учительський інститут та ін. [19, с. 199].

На кінець 1940-х років існування учительських інститутів було проблемою. Якщо в перші роки після Другої світової війни їхнє існування було виправданим – потрібно було швидко забезпечити учителями школи для учнів 5–7-х класів, то згодом підготовка вчителів в учительському інституті, зважаючи на вимоги часу, стає неефективною. Та й термін навчання – 2 роки – був замалим для повноцінної педагогічної підготовки. У 1950-х роках у зв'язку з розвитком мережі шкіл з повною середньою освітою, учителів для яких готували педагогічні інститути, та підвищенням вимог до вчителів, дворічні учительські інститути поступово реорганізовані в педагогічні інститути та частково в педагогічні училища. У другій половині 1950-х років кількість педагогічних інститутів стабілізується і не перевищує 33 заклади: одночасно з ними підготовку педагогічних кадрів проводили й педучилища. Учительські інститути і педагогічні класи відходять у минуле [20, с. 144].

На початку 1950-х рр. Уманський учительський інститут став на шлях трансформації в педагогічний інститут, яка відбулась у 1952 р. У реорганізованому інституті діяли два факультети – фізико-математичний та природничо географічний і 5 кафедр – марксизму-ленінізму, фізики, педагогіки, природознавства та математики. У 1951–1952 н.р. науково-педагогічний колектив інституту складався із 45 осіб, із яких лише 6 – кандидати наук, решта не мали наукових ступенів [10, арк. 5].

У 1950–1960 рр. завдяки впровадженню загального навчання та реформ освіти система підготовки педагогічних кадрів в Україні стабілізувалася: учителів готували університети й педагогічні інститути за єдиним навчальним планом Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР.

В Уманському педагогічному інституті трансформуються та удосконалюються форми і напрямки науково-дослідної діяльності викладачів та студентів. Проте складною проблемою залишався кадровий голод. У цей період головна увага зосереджена на підвищення кваліфікації викладачів та захисті дисертаційних досліджень, адже в досліджуваній період інститут ще відчував брак кваліфікованих науково-педагогічних кадрів.

Інститут працював у складі 3-х факультетів: фізико-математичного, природничого і факультету педагогіки та методики початкової освіти денної та заочної форми навчання. У 1965–1966 н.р. навчалось у ЗВО 760 студентів денної форми та 2443 – заочної, з них на загальнонауковому – 1400 [11, арк. 9].

Що стосується загальнонаукових факультетів, то вони з'являються в 1962 р. для докорінного поліпшення підготовки фахівців без відриву від виробництва в УРСР, де навчалися студенти перших трьох курсів споріднених спеціальностей за єдиним навчальним планом. У березні 1962 р. було затверджено «Тимчасове положення загальнонаукових факультетів вищих навчальних закладів Української РСР» [21, с. 134].

З 1967–1968 н.р. на певний час припинив роботу факультет педагогіки і методики початкової освіти і аж у 1971-1972 н.р. відновив, як факультет підготовки вчителів початкових класів [12, арк. 7-8].

У 1967 р. Уманському педагогічному інституту присвоюється ім'я Павла Григоровича Тичини. У наказі Міністерства освіти УРСР про присвоєння імені інституту обґрунтоване бажання радянської влади «увіковічити» ім'я поета й державного діяча та високими досягненнями інституту [15, арк. 10]. Переконливих доказів стосовно можливих відвідин П.Г. Тичиною м. Умані поки що не віднайдено, але є окремі згадки П.Г. Тичиною про Умань у його щоденниках. Хоча цілком імовірно, що він як нарком освіти міг відвідувати уманські навчальні заклади між 1943 р. і 1948 р. [22 с. 55]. Ще у 1944 р., в освітніх документах, підписаних наркомом освіти П.Г. Тичиною, є доповідна записка від 20 квітня 1944 р. «Про

поновлення роботи Житомирського педагогічного та Уманського учительського інститутів»: «Дозволити поновити роботу Уманського учительського інституту в складі фізико-математичного та природничо-географічного факультетів...» [13, арк. 200].

Новий якісний рівень у роботі Міністерства освіти розпочався 3 серпня 1990 р., коли постановою Верховної Ради УРСР міністром народної освіти УРСР призначили практика, ректора Полтавського педінституту І.А. Зязюна. Відтоді в роботі закладів вищої педагогічної освіти почали відбуватися структурні зміни.

У лютому 1987 р. на теренах УРСР працювало 29 педінститутів. До початку 1991 р. їхня кількість була незмінною. 29 вересня 1989 р. у міністерському листі до планово-бюджетної комісії Верховної Ради УРСР йшлося про 28 педагогічних інститутів [23, с. 55].

Розглядалося питання про доцільність укрупнення ЗВО. Так, 18 лютого 1988 р. питання перебудови вищої освіти розглядалося на пленумі ЦК КПРС, учасники якого визнали за необхідне: «зміцнювати, а при необхідності перетворювати слабкі у кадровому і матеріально-технічному відношенні виші у філіали провідних інститутів і університетів» [24, с. 1-2]. Стосовно ж педінститутів, то, наприклад, 4 січня 1989 р. міністр народної освіти УРСР направив листа до ЦК Компартії України, Ради Міністрів УРСР з пропозицією перевести Уманський педінститут у Переяслав-Хмельницький, де на базі філії Київського педінституту створити окремий педінститут, оскільки Київська область була єдиною в Україні, яка не мала свого педінституту. Приміщення Уманського педінституту пропонувалося передати місцевому педучилищу.

Міністр аргументував свою позицію тим, що в Черкаській області було два педінститути, а один заклад був спроможний забезпечити регіон педагогічними кадрами. Крім того, на думку міністра, рівень навчально-виховної і наукової діяльності, якісний склад викладачів, стан матеріально-технічної бази Уманського педінституту за останні роки не покращився і не відповідав поточним вимогам.

У звіті комісії відзначалося, що в м. Умані функціонує ще один інститут і чотири середніх спеціальних навчальних заклади. Усі вони мають ті ж труднощі, що й у педагогічний інститут, і вирішувати такі труднощі в умовах невеликого містечка дуже важко.

Висновок комісія зробила такий: Уманський педагогічний інститут «...сьогодня являється самым слабым из всех 29 пединститутотв республики. Он не сможет пройти аттестацию, которая готовится в соответствии с постановлениями ЦК КПСС и Совета Министров СССР о высшей школе, и будет закрыт...» [12, арк. 6].

Міністерство народної освіти УРСР пропонувало залишити в Черкаській області один великий заклад вищої освіти педагогічного профілю – Черкаський педагогічний інститут. Він, на думку Міністерства, мав відповідну матеріально-технічну базу та науково-педагогічні кадри вищої кваліфікації і повністю забезпечив би підготовку необхідних області педагогічних кадрів. Особлива увага акцентувалась на тому, що на відміну від Черкаської області практично всі інші області республіки мають лише по одному педінституту чи університету, які забезпечують їх потрібними кадрами.

Було вирішено, зважаючи на неодноразові прохання керівників Черкаської області відкрити в Черкаському педінституті підготовку вчителів початкових класів, необхідних для забезпечення шкіл міста і області, перевести відповідний факультет із Умані до Черкас. Спеціальності «біологія і основи сільського господарства», «загальнотехнічних дисциплін і праці» перевести до м. Переяслав-Хмельницького, де була створена філія Київського педагогічного інституту ім. Горького. Основну частину викладачів пропонували перевести теж до м. Переяслав-Хмельницького, де був необхідний житловий фонд.

Доцільність переведення Уманського педагогічного інституту до м. Переяслав-Хмельницького мотивували ще й тим, що це дозволило відкрити необхідний педагогічний інститут у Київській області.

У наступні місяці місцеві органи влади зробили чималу роботу для зміни становища закладу вищої освіти. Черкаський обком КПУ і облвиконком розробили конкретну програму перспективного розвитку Уманського педінституту, яка передбачала завершення в другому кварталі 1990 р. будівництва навчально-лабораторного корпусу на 1660 місць і 30-квартирного житлового будинку для викладачів, будівництво у 1991–1992 рр. студентського гуртожитку на 334 місця, проведення капітального ремонту діючого навчального корпусу, створення навчально-виховного комплексу «Виш-педучилище-школа-ПТУ», зміцнення викладацького складу інституту висококваліфікованими спеціалістами тощо. Зважаючи на це, рішенням Міністерства освіти за погодженням з Радою Міністрів УРСР Уманський педінститут було збережено. Також рішенням Міністерства освіти від 20 червня 1989 р. №288-к ректором Уманського педагогічного інституту призначений кандидат педагогічних наук, доцент В.Г. Кузь, обраний на розширеному засіданні вченої ради інституту [12, арк. 201].

Володимир Григорович Кузь був ректором Уманського державного педагогічного інституту ім. П.Г. Тичини, а з 1998 р. ректором реорганізованого університету. Саме завдяки керівництву Володимира Григоровича і вдалася реорганізація інституту в університет, було добудовано новий навчальний корпус та відкрито чи відновлено нові факультети та

наукові підрозділи університету. За його керівництва освітній заклад став горнилом нових педагогічних ідей, творчих пошуків, перетворився на храм знань і науки, за що і здобув гідний статус університету. В.Г. Кузь – фундатор сучасної науково-педагогічної школи з проблем професійної підготовки фахівців для сільських шкіл, гувернерів, ініціатор створення навчально-виховних комплексів «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад». Понад 17 років під керівництвом професора В.Г. Кузя плідно працювала науково-дослідницька лабораторія «Василь Сухомлинський і школа XXI століття». Він був членом спеціалізованих вчених рад з захисту дисертацій в Інституті проблем виховання АПН України та Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини [25, с. 5].

Відбувалися структурні внутрішні зміни у педінститутах. 1 вересня 1987 р. наказом Державного комітету з народної освіти СРСР закладам вищої освіти надали право вирішувати питання про відкриття чи закриття факультетів, кафедр, зміну їхні назв та наповнення.

У 1990 р. в Уманському педагогічному інституті діяли 3 факультети: природничий з кафедрами біології та основ сільськогосподарського виробництва; факультет підготовки учителів загальнотехнічних дисциплін і праці з кафедрами фізики і математики, загальнотехнічних дисциплін; – факультет підготовки вчителів підготовки початкових класів з кафедрами природничо-математичних дисциплін; української та російської мов з методиками їх викладання; музики і образотворчого мистецтва; 5 загальноінститутських кафедр (марксизму-ленінізму, педагогіки і психології, іноземних мов, фізичного виховання, «основи медичних знань та охорони здоров'я дітей») [26, с. 15].

У 1991-1999 рр. інститут бурхливо розвивався, про що свідчить значне покращення освітнього потенціалу. Зокрема, значно виріс якісний та кількісний склад викладацького колективу (у штаті із 210 викладачів – 9 докторів та 78 кандидатів наук), відкрито власну аспірантуру (1992 р.), нові факультети та спеціальності. Якщо в 1991 р. у складі інституту функціонували три факультети, то у 1998 р. – шість, на яких навчалось вже більше 4 тис. студентів.

Уманський педагогічний інститут значно покращив свою матеріально-технічну базу: уже функціонували 4 навчально-лабораторні корпуси, навчальні майстерні, 2 студентські гуртожитки, агробіостанція, бібліотека, читальні зали для студентів, викладачів та аспірантів, 4 лабораторії інформатики та обчислювальної техніки, 3 лінгафонні кабінети, їдальня, бар-дискотека. Розширюються міжнародні контакти. Здійснюється інтеграція у світовий освітянський та науковий простір.

Усі вище зазначені досягнення інституту за 1990-1998 рр. давали змогу порушити питання про створення на його базі університету. 4 вересня 1998 р. Кабінет міністрів України видає постанову «Про створення Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини» [14, арк. 18]. Згідно з постановою за пропозицією Міністерства освіти та за погодженням Міністерства економіки, Міністерства фінансів та Черкаської обласної державної адміністрації вирішено створити в м. Умані педагогічний університет на базі Уманського державного педагогічного інституту імені Павла Тичини, що ліквідується. За Уманським педагогічним університетом зберігається ім'я Павла Григоровича Тичини, яке носив ліквідований інститут.

Відповідно до рішення Державної атестаційної комісії України у 2000–2001 н.р. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини акредитовано за статусом закладу вищої освіти IV рівня.

Висновки. Вища педагогічна освіта та Уманщині втілена у створенні Уманського інституту соціального виховання еволюціонувала у Педагогічний університет з майже столітнім освітнім, науковим та педагогічним досвідом. Науковці, викладачі та випускники закладу освіти зробили значний внесок в історію освіти та науки України.

Уманський педагогічний університет імені Павла Тичини перетворився на провідний заклад вищої освіти європейського рівня на Черкащині, який забезпечує ринок праці висококваліфікованими та конкурентоздатними фахівцями за широким спектром педагогічних, гуманітарних, інженерно-технологічних та економічних спеціальностей.

На сучасному етапі університет функціонує у складі 11 факультетів: факультет фізики, математики та інформатики; історичний факультет (відновлений 2005 р.); факультет дошкільної та спеціальної освіти (створений 1992 р.); факультет іноземних мов (створений 2005 р.); факультет мистецтв (створений 2005 р.); факультет інженерно-педагогічної освіти; факультет: соціальної та психологічної освіти (створений 2005 р.); факультет української філології (відновлений 1994 р.); факультет фізичного виховання (створений 2007 р.); факультет початкової освіти; природничо-географічний факультет. 2015 р. на базі економічного факультету створено Навчально-науковий інститут економіки та бізнес-освіти.

Література:

1. Міщанин В.В. Радянські освітні перетворення в Закарпатській області 1946-1950 рр.: ідеологічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія / М-во освіти і науки України; Держ. вищ. навч. заклад «Ужгород. нац. ун-т», Ф-т історії та міжнародних відносин; [Редкол.: О. С. Мазурок (голова) та ін.]; Відп. за вип. Н. П. Керецман. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2018. Вип. 1 (38). С. 34-42.*

2. Дударчук Л. Освітні процеси на Хмельниччині в умовах нацистської окупації (за матеріалами прокурівської газети «Український голос»). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія / М-во освіти і науки України; Держ. вищ. навч. заклад «Ужгород. нац. ун-т», Ф-т історії та міжнародних відносин; [Редкол.: Ю. В. Данилець (головний редактор) та ін.]*. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2021. Вип. 2 (45). С. 48-54.
3. Кузнець Т. В. До історії освіти на Уманщині (XVIII – початок XX століття). Київ: Наук. світ, 2000. 35 с.
4. Кривошея І. Рецепція культурного життя Умані в мемуарній літературі: доба польських аристократів Потоцьких (1726 – 1832 рр.). *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 6: Історичні науки : зб. наук. праць*. Київ, 2012. Вип. 9: Ювілейний вип. до 70-річчя професора Борисенка Володимира Йосиповича. С. 203.
5. Скус О.В. Реабілітована інтелігенція Уманщини: міфічна «військова повстанська організація». *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки «Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. Серія: Історичні науки»*. Том 30(69) №2, 2019. С. 54-59.
6. Скус О.В., Джагунова О.І. Історико-політичні аспекти освітнього процесу на Уманщині (1930-ті роки). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка*, 2022. Т. 37: До 75-річчя від дня народження професора Валерія Степанкова. С. 196-204.
7. Джагунова О.І. Уманський педагогічний університет – початок історії. *Київські історичні студії*. 2016. Вип. 2. С. 141-146.
8. Джагунова О. Уманський педагогічний інститут – університет: історія поступу : монографія; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Сочінський М. М., 2021. 324 с.
9. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Черкаська область / ред. рада вид.: В.Г. Кремень та ін. ; редкол. тому: А.І. Кузьмінський та ін. Київ : Знання України, 2010. 351 с.
10. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 166. Оп. 15. Спр. 1688. 24 арк.
11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 166. Оп. 15. Спр. 5100. 133 арк.
12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 166. Оп. 17. Спр. 42. 201 арк.
13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) Ф. 166. Оп. 5 Спр. 49. 518 арк.
14. Музей історії Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Музей історії УДПУ) Ф. 1, Оп. 1, Спр. 26, 55 арк.
15. Музей історії Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Музей історії УДПУ). Ф. 1, Оп. 1, Спр. 39, 189 арк.
16. Венцева Н.О. Особливості реформування вищої педагогічної освіти в Україні в 1930–1940 рр. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 6. С. 21–30.
17. Майборода В.К. Особливості розвитку системи вищої педагогічної освіти в УРСР (1917-1941 рр.). *Український історичний журнал*. 1990. № 11. С. 58-64.
18. *Уманський голос*, 1942. № 10. 4 с.
19. Зуляк І. Наукова й навчально-виховна діяльність Кременецького учительського інституту в 1940-х рр. (на основі архівних матеріалів). *Волинь і волиняни у Другій світовій війні : зб. наук. пр. за матеріалами I Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. подіям Другої світової війни на території Волин. обл. / упоряд. М. М. Кучерена*. Луцьк, 2012. С. 197–206.

20. Лук'яненко О.В. Педагогічна освіта у повоєнній Україні. *Гуржіївські історичні читання*. 2014. Вип. 7. С. 143–145.
21. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.). Київ : Либідь, 1992. 196 с.
22. Павленко М. Павло Тичина про Умань. «Павло Тичина — поет, перекладач, педагог, фольклорист, громадський діяч» : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (20 верес. 2012 р). Умань, 2013. С. 54-56.
23. Кукуленко Я. І. Вища педагогічна освіта в Українській РСР на завершальному етапі радянської доби: історичний аспект (1985–1991 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Київ, 2019. 298 с.
24. Про хід перебудови середньої і вищої школи та завдання партії по її здійсненню: постанова Пленуму ЦК КПРС від 18 лют. 1988 р. *Радянська освіта*. 1988. 23 лют. (№16). С. 1-2.
25. Володимир Григорович Кузь – провідний вчений, педагог, академік : до 75-ї річниці з дня народження : біобібліографічний покажч. / голов. ред. Н.С. Побірченко; уклад.: С.С. Попиченко та ін. Умань : Жовтий О.О., 2013. 120 с.
26. Уманський державний педагогічний інститут імені П.Г. Тичини: 1930-1990 / Д.І. Балдинюк та ін. ; МОН Української РСР. Умань, 1990. 27 с.

References:

1. Mishchanyn V.V. Radianski osviti peretvorennia v Zakarpatskii oblasti 1946-1950 rr.: ideolohichni aspekt [Soviet educational transformations in the Transcarpathy region of 1946-1950: the ideological aspect]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Istorii / M-vo osvity i nauky Ukrainy; Derzh. vyshch. navch. zaklad «Uzhhorod. nats. un-t», F-t istorii ta mizhnarodnykh vidnosyn*; [Redkol.: O. S. Mazurok (holova) ta in.]; Vidp. za vyp. N. P. Keretsman. Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU «Hoverla», 2018. Vyp. 1 (38). S. 34-42. [in Ukrainian]
2. Dudarchuk L. Osvitni protsesy na Khmelnychchyni v umovakh natsystskoi okupatsii (za materialamy proskurivskoi hazety «Ukrainskyi holos») [Educational processes in Khmelnytsky region in the conditions of nazi occupation (according to the materials of the proskuriv newspaper "Ukrainian Voice")]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Istorii / M-vo osvity i nauky Ukrainy; Derzh. vyshch. navch. zaklad «Uzhhorod. nats. un-t», F-t istorii ta mizhnarodnykh vidnosyn*; [Redkol.: Yu. V. Danylets (holovnyi redaktor) ta in.]. Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU «Hoverla», 2021. Vyp. 2 (45). S. 48-54. [in Ukrainian]
3. Kuznets, T. V. Do istorii osvity na Umanshchyni (XVIII – pochatok KhKh stolittia) [To the history of education in Uman region (XVIII - beginning of XX century)]. Kyiv: Nauk. svit, 2000. 35 s. [in Ukrainian]
4. Kryvosheia, I. Retseptsiiia kulturnoho zhyttia Umani v memuaranii literaturi: doba polskykh arystokrativ Pototskykh (1726 – 1832 rr.) [Reception of the cultural life of Uman in the memoir literature: the era of the Potocki Polish aristocrats (1726 - 1832)]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Serii № 6: Istorychni nauky : zb. nauk. prats*. Kyiv, 2012. Vyp. 9: Yuvileinyi vyp. do 70-richchia profesora Borysenka Volodymyra Yosypovycha. S. 203. [in Ukrainian]
5. Skus O.V. Reabilitovana intelihentsiia Umanshchyny: mifichna «viiskova povstanska orhanizatsiia» [The rehabilitated intellectuals of Umanshchyna: the mythical “military insurgent organization”]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Istorychni nauky «Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Istorychni nauky»*. Tom 30(69) №2, 2019. S. 54-59. [in Ukrainian]

6. Skus O.V., Dzhahunova O.I. Istoryko-politychni aspekty osvithnoho protsesu na Umanshchyni (1930-ti roky) [Historical and political aspects of the educational process in the Uman region (the 1930s)]. Naukovi pratsi Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka: istorychni nauky. Kam'ianets-Podilskiy: Kam'ianets-Podilskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohiiienka, 2022. T. 37: Do 75-richchia vid dnia narodzhennia profesora Valerii Stepankova. S. 196-204. [in Ukrainian]
7. Dzhahunova, O. I. Umanskyi pedahohichnyi universytet – pochatok istorii [Uman Pedagogical University - the beginning of history]. Kyivski istorychni studii. 2016. Vyp. 2. S. 141-146. [in Ukrainian]
8. Dzhahunova, O. Umanskyi pedahohichnyi instytut – universytet: istoriia postupu : monohrafiia [Uman Pedagogical Institute - University: the history of progress: monograph]; MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. Uman : Sochinskyi M. M., 2021. 324 s. [in Ukrainian]
9. Vyshcha pedahohichna osvita i nauka Ukrainy: istoriia, sohodennia ta perspektyvy rozvytku. Cherkaska oblast [Higher pedagogical education and science of Ukraine: history, present and development prospects. Cherkasy region] / red. rada vyd.: V. H. Kremen ta in. ; redkol. tomu: A. I. Kuzminskyi ta in. Kyiv : Znannia Ukrainy, 2010. 351 s. [in Ukrainian]
10. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (TsDAVO Ukrainy). F. 166. Op. 15. Spr. 1688. 24 ark. [in Ukrainian]
11. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (TsDAVO Ukrainy). F. 166. Op. 15. Spr. 5100. 133 ark. [in Ukrainian]
12. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (TsDAVO Ukrainy). F. 166. Op. 17. Spr. 42. 201 ark. [in Ukrainian]
13. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (TsDAVO Ukrainy). F. 166. Op. 5 Spr. 49. 518 ark. [in Ukrainian]
14. Muzei istorii Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny (Muzei istorii UDPU). F. 1, Op. 1, Spr. 26, 55 ark. [in Ukrainian]
15. Muzei istorii Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny (Muzei istorii UDPU). F. 1, Op. 1, Spr. 39, 189 ark. [in Ukrainian]
16. Vientseva, N. O. Osoblyvosti reformuvannia vyshchoi pedahohichnoi osvity v Ukraini v 1930–1940 rr. [Features of reformation of higher pedagogical education on Ukraine in 1930–1940] Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii. 2013. №6. S. 21-30. [in Ukrainian]
17. Maiboroda, V. K. Osoblyvosti rozvytku systemy vyshchoi pedahohichnoi osvity v URSR (1917-1941 rr.) [Features of the development of the system of higher pedagogical education in the Ukrainian SSR (1917-1941)]. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. 1990. №11. S. 58–64. [in Ukrainian]
18. *Umanskyi holos*, 1942. №10. 4 s. [in Ukrainian]
19. Zuliak, I. Naukova y navchalno-vykhovna diialnist Kremenetskoho uchytelskoho instytutu v 1940-kh rr. (na osnovi arkhivnykh materialiv) [Research and Training and Educational Activities Kremenets Teacher Training Institute 1940-ies (Based on Archival Material)]. Volyn i volyniany u Druhii svitovii viini : zb. nauk. pr. za materialamy I Mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. podiiam Druhoi svitovoi viiny na terytorii Volyn. obl. / uporiad. M. M. Kucherepa. Lutsk, 2012. S. 197–206. [in Ukrainian]
20. Luk'ianenko, O. V. Pedahohichna osvita u poviennii Ukraini [Pedagogical education in the post-war Ukraine]. Hurzhiivski istorychni chytannia. 2014. Vyp. 7. S. 143–145. [in Ukrainian]
21. Maiboroda, V. K. Vyshcha pedahohichna osvita v Ukraini: istoriia, dosvid, uroky (1917–1985 rr.) [Higher pedagogical education in Ukraine: history, experience, lessons (1917-1985)]. Kyiv : Lybid, 1992. 196 s. [in Ukrainian]

22. Pavlenko, M. Pavlo Tychyna pro Uman [Pavlo Tychyna about Uman]. «Pavlo Tychyna — poet, perekladach, pedahoh, folkloryst, hromadskyi diiach»: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (20 veres. 2012 r). Uman, 2013. S. 54–56. [in Ukrainian]
23. Kukulenko, Ya. I. Vyshcha pedahohichna osvita v Ukrainskii RSR na zavershalnomu etapi radianskoi doby: istorychnyi aspekt (1985–1991 rr.) [Higher pedagogical education in the Ukrainian SSR at the final stage of the Soviet era: historical aspect (1985–1991)] : dys. ... kand. ist. nauk : 07.00.01. Kyiv, 2019. 298 s. [in Ukrainian]
24. Pro khid perebudovy serednoi i vyshchoi shkoly ta zavdannya partii po yii zdiisnenniu: postanova Plenumu TsK KPRS vid 18 liut. 1988 r. [On the progress of reconstruction of secondary and higher schools and the tasks of the party for its implementation: resolution of the Plenum of the Central Committee of the CPSU dated February 18. 1988] Radianska osvita. 1988. 23 liut. (№16). S. 1–2. [in Ukrainian]
25. Volodymyr Hryhorovych Kuz – providnyi vchenyi, pedahoh, akademik : do 75-i richnytsi z dnia narodzhennia : biobibliohrafichnyi pokazhch. [Volodymyr Hryhorovych Kuz - leading scientist, teacher, academic: to the 75th anniversary of his birth: biobibliographic index] / holov. red. N. S. Pobirchenko ; uklad.: S. S. Popychenko ta in. Uman : Zhovtyi O. O., 2013. 120 s. [in Ukrainian]
26. Umanskyi derzhavnyi pedahohichnyi instytut imeni P. H. Tychyny: 1930– 1990 [Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University 1930-1990] / D.I. Baldyniuk ta in. ; MON Ukrainskoi RSR. Uman, 1990. 27 s. [in Ukrainian]